Πέντε χρόνια μετά: έχει δύσει ο ήλιος της Χρυσής Αυγής;

Είναι προφανές ότι με τρία ακροδεξιά κόμματα στο κοινοβούλιο (Ελληνική Λύση, Νίκη, Σπαρτιάτες) και ένα στην ευρωβουλή (Φωνή Λογικής) η άκρα Δεξιά έχει αυξήσει σημαντικά την επιρροή της, η οποία ωστόσο δεν περιορίζεται μόνο στο εκλογικό της αποτύπωμα αλλά –και είναι σημαντικό να τονιστεί– και στο επίπεδο της κανονικοποίησης του λόγου της και της σκέψης της, του τρόπου δηλαδή που διαβάζει την πραγματικότητα. Αν και ο βασικός ιδεολογικός πυρήνας παραμένει ο ίδιος –το γνωστό μείγμα επιθετικού εθνικισμού, αντιμεταναστευτικού και ισλαμοφοβικού λόγου–, η πλαισίωση και εκφορά των ζητημάτων έχει μετατοπιστεί τόσο σε επίπεδο στρατηγικών ρητορικής και διάδοσης του μηνύματος όσο και στο επίπεδο της ευρύτερης πολιτικής στόχευσης. Με μία κουβέντα, η ελληνική άκρα Δεξιά, ακολουθώντας τη διεθνή τάση, «εναλλακτικοποιείται», το οποίο σημαίνει πρακτικά ότι «αμερικανοποιείται». Η δεύτερη προεδρία Τραμπ εντατικοποίησε και πολλαπλασίασε αυτή την τάση, η οποία διαφοροποιείται από τις παλαιότερες εκδοχές της άκρας Δεξιάς σε μια σειρά από βασικά χαρακτηριστικά, όπως έχουμε καταδείξει και στην πρόσφατη μελέτη μας *Η Εναλλακτική Δεξιά στην Ελλάδα: Οι μεταμορφώσεις της άκρας Δεξιάς στη μεταπανδημική περίοδο* (εκδ. Τόπος, Αθήνα 2025).

Πρώτον, ως προς την αναβάθμιση της δημόσιας εικόνας της, η οποία παίρνει αποστάσεις από τα ναζιστικά σύμβολα και τα τάγματα εφόδου και τη δημόσια επιτέλεση της βίας προς χάριν ενός πιο ευπρεπούς και «μαλακού» προφίλ, χωρίς αυτό να σημαίνει απαραίτητα ότι δεν μετέρχεται βίαιων πρακτικών όταν το επιτρέπει η συγκυρία.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό της είναι η ευρύτερη διάχυσή της στην κοινωνία των πολιτών: η εναλλακτική Δεξιά δεν εκπροσωπείται αποκλειστικά από κόμματα αλλά από μια πανσπερμία οργανώσεων, συλλόγων, χαρισματικών προσωπικοτήτων από τον λεγόμενο «πατριωτικό» χώρο αλλά και τον θρησκευτικό χώρο που παραδοσιακά ήλεγχε σχεδόν κατ’ αποκλειστικότητα η Εκκλησία, καθώς και από τα απομεινάρια του πολυσχιδούς αντιεμβολιαστικού κινήματος, δημοσιολόγους, αυτόνομους πολιτευτές, ανθρώπους της τοπικής show biz και άλλους.

Το τρίτο σημαντικό χαρακτηριστικό είναι οι παρεμβάσεις στον τομέα του πολιτισμού: η προσπάθεια της εναλλακτικής Δεξιάς για μια μεταστροφή του πολιτιστικού υποδείγματος προς μια υπερεθνικιστική κατεύθυνση –μια ουσιαστική δηλαδή στροφή σε ανελεύθερες και υπερ-συντηρητικές αντιλήψεις αναφορικά με την καλλιτεχνική έκφραση με την ευρεία έννοια– έχει δώσει πλείστα

δείγματα γραφής, με τη Νίκη να πρωτοστατεί συχνά σε συναφή επεισόδια.

Ένα τέταρτο και συχνά υποτιμημένο χαρακτηριστικό είναι η διάρρηξη της σχέσης με την αλήθεια και την τεκμηριωμένη γνώση. Η αυξανόμενη διάδοση θεωριών συνωμοσίας και ψευδών ειδήσεων, που πλέον αναπαράγονται και από επίσημα χείλη χωρίς καμία απαίτηση λογοδοσίας –και συχνά πλήττουν τις φτωχές και υπεξούσιες κοινωνικές ομάδες–, υλοποιεί μια πολύ βαθύτερη και με απρόβλεπτα επακόλουθα τομή, δηλαδή τη διάρρηξη της ίδιας της σχέσης με την πραγματικότητα.

Πώς όμως υλοποιούνται και εξειδικεύονται οι γενικότερες αυτές τάσεις, οι οποίες στο σύνολό τους στοχεύουν σε μια μακρά πολιτισμική ηγεμονία της άκρας Δεξιάς στο ελληνικό συγκείμενο; Στη σημερινή πολιτική συγκυρία, παρατηρούμε από τη μία πλευρά αλλαγές που αφορούν τη στρατηγική διάδοσης του μηνύματος με τη στοχευμένη χρήση των νέων τεχνολογιών και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης• και από την άλλη, είτε συγκυριακές ιδεολογικές εργαλειοποιήσεις, με μια έξαρση λόγων περί φύλου και «woke» ατζέντας, είτε διαχρονικές, που αφορούν την «εθνική ιστορία» και κινητοποιούνται σε συγκεκριμένες επετειακές στιγμές.

Πρακτικές νομιμοποίησης μέσω νέων τεχνολογιών

Το γεγονός ότι η σύγχρονη άκρα Δεξιά στην Ελλάδα έχει μετασχηματιστεί από μια ακτιβιστική βίαιη άκρα Δεξιά σε μια εναλλακτική Δεξιά, μετά τη δικαστική καταδίκη του κόμματος της Χρυσής Αυγής τον Οκτώβριο του 2020, έχει συνεπιφέρει αλλαγές και στα μέσα τα οποία χρησιμοποιούν οι σχηματισμοί που εμπίπτουν στη συγκεκριμένη πολιτική οικογένεια για να αποκτήσουν κοινωνική νομιμοποίηση. Οι μέθοδοι της διευρυμένης πολιτικής βίας στους δρόμους, παραδειγματοποιημένες στην κινητοποίηση ταγμάτων εφόδου της Χρυσής Αυγής από το 2010 και έπειτα, είχαν στόχο να συσπειρώσουν τα συντηρητικά μικροαστικά στρώματα που πλήττονταν από τα μνημονιακά μέτρα που επιβλήθηκαν στη χώρα στρέφοντας την προσοχή τους από τους καπιταλιστικούς μηχανισμούς αναδιανομής κεφαλαίου στους ακόμη πιο επισφαλείς μη Έλληνες «άλλους» ως υπαίτιους της νέας συνθήκης. Η μετατόπιση λοιπόν της άκρας Δεξιάς από τη διευρυμένη πολιτική βία σε μια λογική νόμιμων τρόπων προπαγάνδισης ιδεών και πολιτικών θέσεων θα μπορούσε να περιγραφεί ως ανακατεύθυνση των εργοστασιακών της ρυθμίσεων της σε λογοθετικές πρακτικές νομιμοποίησης.

Αναπόφευκτα αυτός ο αναπροσανατολισμός της στη συγκυρία της πανδημίας και μετά το τέλος αυτής αποτυπώθηκε ευκρινώς στην ευρεία χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, μέσω των οποίων μπορούσε να περάσει τα πολιτικά της μηνύματα αποτελεσματικότερα, απευθυνόμενη σε μεγαλύτερα και διαφορετικά κοινά, στοχεύοντας πολιτικά κυρίως τις νέες ηλικιακές ομάδες. Οι κινήσεις προς αυτή την κατεύθυνση δεν έγιναν πάντα από τα πάνω προς τα κάτω, κατευθυνόμενες από τα κόμματα της εναλλακτικής Δεξιάς, αλλά από κάτω προς τα πάνω, υπό την έννοια ότι άτομα και ομάδες που δρούσαν στους διάφορους ψηφιακούς διαύλους των μέσων κοινωνικής δικτύωσης διασταυρώθηκαν με τις συγκεκριμένες πολιτικές πρωτοβουλίες, ενισχύοντας την υπό δημιουργία

ιδεολογική τους ηγεμονία. Οι συγκεκριμένες συμμαχίες, παρότι τις περισσότερες φορές ευκαιριακές και άρα εύκολα αναιρέσιμες, σε στιγμές οξείας κοινωνικής κρίσης –όπως για παράδειγμα η πανδημία του Covid-19– καθιέρωσαν και διέχυσαν ανορθολογικές και συνωμοσιολογικές ερμηνείες στο κοινωνικό σώμα μετατρέποντάς τες σε «κοινή συνείδηση».

Έτσι, δεν θα πρέπει να προκαλεί εντύπωση το γεγονός ότι η Εθνική Ομάδα Μιμιδίων (ΕΟΜ), μια εθνικιστική ιστοσελίδα με αντίστοιχο κανάλι στο YouTube, αριθμεί στο συγκεκριμένο μέσο σχεδόν 105.000 ακόλουθους. Το συγκεκριμένο εγχείρημα είχε φτιαχτεί λίγα χρόνια πριν, προκειμένου να στηρίξει την προσπάθεια του Ηλία Κασιδιάρη να επανέλθει στην κεντρική πολιτική σκηνή της χώρας, πράγμα το οποίο εν μέρει πέτυχε στις εθνικές εκλογές του 2023 μέσω της εκλογής του κόμματος των Σπαρτιατών στο ελληνικό κοινοβούλιο. Η ΕΟΜ χρησιμοποιεί το χιούμορ, παρεμβάλλοντας αποσπάσματα από άλλες χιουμοριστικές και μη εκπομπές χλευάζοντας τους πολιτικούς της αντιπάλους, ακολουθώντας έτσι λίγο πολύ την ίδια λογική που υιοθετεί το αριστερό Luben TV με τη χρήση μιμιδίων και αστείων στιγμιότυπων από την κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα της χώρας στην παραγωγή βίντεο. Έτσι, το γεγονός ότι ο Ηλίας Κασιδιάρης, ο πιο επιτυχημένος πολιτικός συνεχιστής του κόμματος της Χρυσής Αυγής, χρησιμοποίησε το YouTube και ένα κανάλι σαν αυτό της ΕΟΜ για να έλξει νέους ψηφοφόρους για τους Σπαρτιάτες –σε κάποιο βαθμό επιτυχημένα– παραμερίζοντας τους παλαιότερους ναζιστικούς χαιρετισμούς και τα σχετικά σύμβολα, αποτελεί ένα δείγμα αυτής της μετατόπισης που έχει συντελεστεί στον χώρο της άκρας Δεξιάς, η οποία δεν επιδιώκει πλέον να τρομάξει μέσω του «εγέρθητω» αλλά να παρουσιαστεί σαν μία ακόμη θεμιτή και κανονικοποιημένη κομματική επιλογή.

Οι «πόλεμοι του φύλου»

Ίσως μια από τις χαρακτηριστικότερες εκφάνσεις της «αμερικανοποίησης» της ελληνικής άκρας Δεξιάς είναι η εντατικοποίηση των «πολέμων του φύλου». Με την επανεκλογή του Ντόναλντ Τραμπ στις ΗΠΑ, οι επιθέσεις ενάντια στο φύλο εντάθηκαν τόσο σε λογοθετικό επίπεδο όσο και στο πεδίο της άσκησης πολιτικής. Από τις πρώτες κιόλας μέρες στον Λευκό Οίκο, ο Αμερικανός πρόεδρος υπέγραψε εκτελεστικά διατάγματα που στοχεύουν τα έμφυλα, τα ΛΟΑΤΚΙ+ και ιδίως τα τρανς δικαιώματα. Η νέα κατεύθυνση πατά στην επαναφορά της λεγόμενης «βιολογικής αλήθειας», με τη διαγραφή του κοινωνικού φύλου (gender) και τη μετατροπή του βιολογικού φύλου (sex) σε κατευθυντήρια κατηγορία για την ομοσπονδιακή διοίκηση. Παράλληλα, δικαστικές αποφάσεις των τελευταίων δύο ετών ανέτρεψαν ή περιόρισαν προστασίες για τα τρανς άτομα, ενώ καταγράφηκαν πιέσεις που οδήγησαν και οδηγούν σε απαγορεύσεις βιβλίων και σε περιορισμούς της ακαδημαϊκής ελευθερίας. Η έμφαση στη συχνά ψευδοεπιστημονική «βιολογική πραγματικότητα» αποτυπώθηκε και σε ειδικές πολιτικές, όπως η ρητή διατύπωση ότι «υπάρχουν μόνο δύο φύλα».

Η εναντίωση στο φύλο, βέβαια, δεν ξεκινά σήμερα. Ο λόγος κατά του φύλου διαμορφώνεται ήδη από

τη δεκαετία του 1990 στο πλαίσιο της Καθολικής Εκκλησίας, και σε πιο πρόσφατες αναγνώσεις εγγράφεται σε έναν αυταρχικό και πολύ συχνά ακροδεξιό ορίζοντα. Τα τελευταία δέκα χρόνια βλέπουμε μια σαφή ένταση αυτού του φαινομένου, συχνά ως αντίδραση σε νομοθετικά επιτεύγματα για τα έμφυλα και τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα. Η βιβλιογραφία το καταγράφει ως ένα διεθνικό φαινόμενο. Δίκτυα οργανώσεων, δεξαμενές σκέψης και πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης «μεταφράζουν» και επανασημασιοδοτούν μοτίβα από τις ΗΠΑ και τη Λατινική Αμερική στο ευρωπαϊκό περιβάλλον, ενορχηστρώνοντας αφηγήματα περί «προστασίας των παιδιών», «βιολογικής αλήθειας» και «προστασίας των γυναικείων δικαιωμάτων». Η άνοδος ακροδεξιών κομμάτων σε πολλά μέρη του κόσμου προσφέρει θεσμικούς διαύλους, μετατρέποντας αυτά τα σχήματα από πολιτισμικό λόγο σε νομοθετικούς αποκλεισμούς.

Στο ελληνικό συγκείμενο, η τροχιά μοιάζει σε πρώτη ανάγνωση αντιφατική. Τον Φεβρουάριο του 2024 θεσμοθετήθηκε η ισότητα στον πολιτικό γάμο, μια ιστορική τομή –με πολλές υπαρκτές ελλείψεις– που πυροδότησε έντονες ακροδεξιές αντιδράσεις. Λίγους μήνες αργότερα όμως, ο πρωθυπουργός Κυριάκος Μητσοτάκης δήλωσε δημόσια ότι «υπάρχουν δύο φύλα», ευθυγραμμίζοντας την κυβερνητική ρητορική με το τρανσφοβικό αμερικανικό παράδειγμα περί έμφυλου δίπολου. Την ίδια περίοδο προωθήθηκε νομοθετική ρύθμιση που αποκλείει τα γκέι ζευγάρια και τους μόνους άνδρες από την παρένθετη κύηση, επιβεβαιώνοντας μια ετεροκανονική αρχιτεκτονική της αναπαραγωγής. Παράλληλα, τμήματα των ΜΜΕ και του lifestyle, μαζί με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, κανονικοποιούν ρητορικές «ηθικού πανικού» και τρανσφοβικά μοτίβα, ενισχύοντας την κοινωνική διάχυση των λόγων κατά του φύλου και στην ελληνική πραγματικότητα.

Το «φύλο» ως έννοια δεν είναι απλώς θέμα πολιτισμικού πολέμου. Είναι ένα πεδίο άσκησης εξουσίας. Όταν ο λόγος κατά του φύλου συναντά την ακροδεξιά, συγκροτεί καθεστώτα ορατότητας και αποκλεισμού, ορίζοντας ποια άτομα λογίζονται ως υποκείμενα κατάλληλα να κατέχουν δικαιώματα και με ποιους όρους. Η σύγκλιση με τα λεγόμενα «gender-critical» ρεύματα εντός ενός αυτοαποκαλούμενου φεμινισμού περιπλέκει ακόμη περισσότερο το τοπίο, καθώς επιχειρήματα που ξεκινούν από την ακροδεξιά αποκτούν νομιμοποίηση όταν ανακυκλώνονται σε «φεμινιστικά» συμφραζόμενα. Τέτοιου είδους «ανίερες συμμαχίες» αναδεικνύουν την κανονικοποίηση του ακροδεξιού λόγου, τη διάχυσή του σε μη απαραίτητα ακροδεξιά συμφραζόμενα, ενώ φανερώνει ότι κανένας ιδεολογικός χώρος δεν είναι «καθαρός».

Απόπειρες ιστορικού αναθεωρητισμού

Χαρακτηριστικό της εναλλακτικής Δεξιάς όμως, στη λογική της μακράς πολιτισμικής ηγεμονίας που επιδιώκει, είναι και οι απόπειρες ιστορικού αναθεωρητισμού. Σε αυτή την προοπτική, ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποκτά για την ελληνική περίπτωση η εθνική επέτειος της 28ης Οκτωβρίου. Η 28η Οκτωβρίου, ως ημέρα εθνικής επετείου που τιμά την ελληνική αντίσταση στον φασισμό και τον

ναζισμό κατά τον Β’ Παγκόσμιο Πόλεμο, αποτελεί ένα ισχυρό συμβολικό πεδίο για την πολιτική εργαλειοποίηση της ιστορικής μνήμης. Η σύγχρονη ελληνική άκρα Δεξιά, από το 2023 και εξής, έχει επιδείξει αυξημένη δραστηριότητα στην προσπάθεια ανασημασιοδότησης της επετείου, εντάσσοντάς την σε ένα εθνικιστικό και αντισυστημικό αφήγημα που υπηρετεί τις ιδεολογικές της στοχεύσεις. Η άκρα Δεξιά επιχειρεί να αποσυνδέσει την 28η Οκτωβρίου από τον αντιφασιστικό της χαρακτήρα, προβάλλοντας αντ’ αυτού μια γενικευμένη ρητορική περί «εθνικής υπερηφάνειας», «αντίστασης στον ξένο κατακτητή» και «αυτοθυσίας του ελληνικού λαού».

Σε αυτό το πλαίσιο, πολιτικά πρόσωπα και κόμματα της άκρας Δεξιάς, όπως η Νίκη του Δημήτρη Νατσιού και οι Σπαρτιάτες, έχουν προβεί σε δημόσιες δηλώσεις που αναδεικνύουν την 28η Οκτωβρίου ως ημέρα «εθνικής αφύπνισης» απέναντι σε «νέες μορφές κατοχής», όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, η παγκοσμιοποίηση ή η «ιδεολογική επιβολή της Αριστεράς». Ενδεικτικά, ο Δημήτρης Νατσιός, σε ομιλία του το 2023, ανέφερε πως «η 28η Οκτωβρίου δεν είναι απλώς μια ιστορική μνήμη, αλλά ένα κάλεσμα για αντίσταση απέναντι στην αλλοίωση της εθνικής μας ταυτότητας». Παρόμοια, στελέχη των Σπαρτιατών έχουν συνδέσει την επέτειο με την ανάγκη «εθνικής αναγέννησης» και «απελευθέρωσης από την ιδεολογική κατοχή των εθνομηδενιστών».

Η στρατηγική αυτή εντάσσεται σε ένα ευρύτερο φαινόμενο «μνημονικής εθνοποίησης», κατά το οποίο η ιστορική μνήμη εργαλειοποιείται για να υποστηρίξει σύγχρονες πολιτικές θέσεις. Η άκρα Δεξιά δεν επιδιώκει την ιστορική ακρίβεια, αλλά τη συναισθηματική κινητοποίηση μέσω της ταύτισης του παρελθόντος με το παρόν. Η ρητορική περί «νέων κατακτητών» και «σύγχρονων εφιαλτών» λειτουργεί ως μηχανισμός πολιτικής νομιμοποίησης και ενίσχυσης της συλλογικής ταυτότητας των υποστηρικτών της.

Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός ότι η άκρα Δεξιά αποφεύγει να αναφερθεί στον αντιφασιστικό χαρακτήρα της ελληνικής αντίστασης, εστιάζοντας αντίθετα σε έννοιες όπως η «πατρίδα», η «θρησκεία» και η «οικογένεια». Η αποσιώπηση της ιδεολογικής ταυτότητας του εχθρού (φασισμός/ναζισμός) και η αντικατάστασή του με αφηρημένες έννοιες όπως «ξένος δυνάστης» ή «παγκόσμια ελίτ» αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της επιλεκτικής μνήμης που προωθείται. Η σύγχρονη ελληνική άκρα Δεξιά αξιοποιεί την 28η Οκτωβρίου όχι ως ημέρα ιστορικής αναστοχαστικότητας, αλλά ως εργαλείο πολιτικής κινητοποίησης και ιδεολογικής εδραίωσης. Η αποσύνδεση της επετείου από τον αντιφασισμό και η επανανοηματοδότησή της ως σύμβολο εθνικής αντίστασης απέναντι σε σύγχρονες «απειλές» συνιστά μια μορφή ιδεολογικής αναθεώρησης, που εντάσσεται στις ευρύτερες προσπάθειες της άκρας Δεξιάς για πολιτισμική ηγεμονία, συμπεριλαμβανομένης και της ιδιοποίησης του παρελθόντος.

Και πάλι σε στιγμή κινδύνου

Συμπερασματικά, η εναλλακτική Δεξιά, παγκοσμίως και βεβαίως και στη χώρα μας, είναι ένα πεδίο

δυναμικών εξελίξεων, που δοκιμάζει σε πολλές στιγμές τις ίδιες τις καθιερωμένες πολιτικές διαιρετικές τομές, προβάλλοντας έναν αντιδραστικό αντισυστημισμό που της προσδίδει μια απατηλή «ελευθεριακή» αύρα, η οποία θολώνει τον βαθιά αυταρχικό χαρακτήρα της. Ταυτόχρονα, η επιδέξια χρήση των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και η ανανέωση του προφίλ της την έχει καταστήσει ελκυστική, πέραν των παραδοσιακών υπερσυντηρητικών ακροατηρίων της, και σε νεανικά ακροατήρια στα οποία αναδύεται ως μια ανατρεπτική, μαχητική και κουλ πολιτική ταύτιση. Η δημοφιλία της σε ακροατήρια με τόσο διαφορετικά ποιοτικά χαρακτηριστικά, και η συνολική υποχώρηση της Αριστεράς ως αντίπαλου δέους και πολιτικού νοηματοδοτικού μηχανισμού, υποδεικνύουν ότι πέντε χρόνια μετά τη δικαστική καταδίκη της Χρυσής Αυγής βρισκόμαστε και πάλι σε μια στιγμή κινδύνου.

Αρχικά το άρθρο δημοσιεύτηκε στο site του Ιδρύματος Χάινριχ Μπελ (Heinrich Böll Stiftung) στην Ελλάδα και μπορείτε να την βρείτε εδώ